ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σ^{ΥΝΙΣΤΑ} πλέον κοινῶς παραδεδεγμένη θέση ἡ, ἱστορικὰ πολλαπλῶς τεκμηριωμένη στὸν χῶρο τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης ἐν γένει, διαπίστωση ὅτι ὁ Νόμος, ὡς θεσμικὸ θεμέλιο τῆς ὀργάνωσης καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Κράτους καὶ τῆς ρύθμισης τῶν ἐντὸς αὐτοῦ κοινωνικοοικονομικῶν σχέσεων μεταξὺ ἰδιωτῶν —φυσικῶν ἢ νομικῶν προσώπων— στὸ πεδίο τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας, ὑπὸ τὸ ἐγγυητικὸ καθεστὼς τῆς ἀρχῆς τῆς Διάκρισης τῶν Ἐξουσιῶν καὶ τοῦ Κράτους Δικαίου, ἕλκει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀπώτερη καταγωγὴ ἀπὸ τὸν Νόμο στὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο, ὡς ἀντίστοιχο θεσμικὸ θεμέλιο τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*» καί, ἰδιαιτέρως, τῆς «*Res Publica*». Κατὰ τοῦτο, εἶναι προφανὲς ὅτι πρέπει νὰ γίνει περαιτέρω δεκτὸ πὼς καὶ ἡ σύγχρονη Νομικὴ Ἐπιστήμη —τουλάχιστον στὶς Ἔννομες Τάξεις ποὺ ὀργανώνονται καὶ λειτουργοῦν ἐρειδόμενες ἐπὶ τῶν θεσμικῶν ἐγγυήσεων τοῦ συστήματος τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας— πολλὰ ὀφείλει, σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ διαχρονική της ἐξέλιξη, στὴ Νομικὴ Ἐπιστήμη ἡ ὁποία διαμορφώθηκε ὡς «*πρώιμη*» ἐπιστημονικὴ «*ξυνωρὶς*» τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου στὴν Ἀρχαία Ρώμη, ὑπὸ τὴν κα-

ταλυτικὴ ἐπιρροὴ τῶν κορυφαίων «*Juris Prudentes*» ἢ «*Juris Consulti*» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Α. Στὸ σημεῖο δὲ τοῦτο εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ γίνει, γιὰ λόγους πληρότητας τῆς ἐπιστημονικῆς νομικῆς ἔρευνας, ἡ ἐξῆς ἱστορικὴ ἀλλὰ καὶ θεσμικὴ «*ἀντίστιξη*»:

1. Ὁπωσδήποτε στὶς Πόλεις-Κράτη τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας —καὶ τῶν ἀποικιῶν ποὺ αὐτὲς ἵδρυσαν ἰδίως στὴν Κάτω Ἰταλία— ὁ Νόμος, ὡς μέσο ὀργάνωσης καὶ λειτουργίας κάθε Πόλης-Κράτους καὶ ρύθμισης τῶν σχέσεων τῶν ἐντὸς αὐτῆς μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, προϋπῆρξε προφανῶς τοῦ ἀντίστοιχου Νόμου στὴν Ἔννομη Τάξη τῆς Ἀρχαίας Ρώμης. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ στὴν Ἱστορία τοῦ Δικαίου συναντῶνται πάντοτε «*ἀνεξίτηλα*» τὰ ἴχνη μεγάλων Νομοθετῶν, τῶν ὁποίων ἡ Νομοθεσία πορεύθηκε στενῶς συνυφασμένη μὲ τὴν ὅλη ἱστορικὴ πορεία τῶν κατὰ περίπτωση Πόλεων-Κρατῶν. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα παρέχουν: στὴν Ἀθήνα, ἡ Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος, περὶ τὸ 624 π.Χ., καὶ ἡ Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος, περὶ τὸ 594 π.Χ., ἡ ὁποία μάλιστα, ὅπως θὰ διευκρινισθεῖ στὸν οἰκεῖο τόπο ἐν συνεχεία, ἐπηρέασε τὸν πρῶτο βασικὸ νόμο τῆς Ἀρχαίας Ρώμης, τὸν «*Δωδεκάδελτο Νόμο*»· στὴ Σπάρτη, ἡ Νομοθεσία τοῦ Λυκούργου, περὶ τὸν 8ο αἰώνα π.Χ.· στὴν Κατάνη, ἡ Νομοθεσία τοῦ Χαρώνδα, περὶ τὸν 7ο αἰώνα π.Χ.· στοὺς Ἐπιζεφύριους Λοκρούς, ἡ Νομοθεσία τοῦ Ζαλεύκου, περὶ τὸ 662 π.Χ.· καὶ στὴν Κυρήνη, ἡ Νομοθεσία τοῦ Δημώνακος, περὶ τὸ 550 π.Χ.

2. Ὅμως ὁ Νόμος στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα, ὑπὸ τὰ προμνημονευόμενα χαρακτηριστικά του, κάθε ἄλλο πα-

ρὰ διαδραμάτισε τὸν ἴδιο ρόλο μὲ ἐκεῖνον τοῦ Νόμου στὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο καὶ στὴν ὀργάνωση, λειτουργία καὶ ἐξέλιξη τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*» καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ τοῦτο κατὰ κύριο λόγο διότι στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὶς Πόλεις-Κράτη της οὐδέποτε ἐπῆλθε ἑνοποίηση τοῦ ὅλου νομοθετικοῦ πλαισίου τῆς ἐποχῆς, δοθέντος ὅτι οὐδέποτε ἐπῆλθε καὶ τελικὴ οὐσιαστικὴ ἑνοποίηση τῶν Πόλεων-Κρατῶν, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ μιὰ «*Ἑλλήνων Πολιτεία*» ἀνάλογη πρὸς τὴ «*Ρωμαίων Πολιτεία*». Ἐξοῦ καὶ δὲν γίνεται λόγος στὴν Ἱστορία τοῦ Δικαίου γιὰ «*Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Δίκαιο*» —κατὰ τὸ «*πρότυπο*» τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου— ἀλλὰ γιὰ «*Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Δίκαια*». Μὲ καθένα ἀπὸ τὰ Δίκαια αὐτὰ νὰ διατηρεῖ ἴδια χαρακτηριστικὰ καὶ νὰ ἔχει, ἐντέλει, τὴν «*τύχη*» τῆς Πόλης-Κράτους στὴν ὁποία ἴσχυσε. «*Τύχη*» ἡ ὁποία οὐδεμία ὁμοιότητα παρουσιάζει μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ συνοχὴ τῆς Ἔννομης Τάξης στὴν Ἀρχαία Ρώμη καθὼς καὶ μὲ τὴν πρωτοφανὴ «*ἄνθηση*», ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες, τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἄρα ὁ Νόμος στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα κατ' οὐδένα τρόπο ὑπῆρξε τὸ θεσμικοπολιτικὸ μέσο γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ λειτουργία ἐνιαίας κρατικῆς ὀντότητας μὲ μεγάλη ἐδαφικὴ ἔκταση καὶ ἐξίσου μεγάλη διάρκεια, κάτι στὸ ὁποῖο συνετέλεσε οὐσιωδῶς καὶ τὸ πολιτικὸ καὶ πολιτειακὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμοζόταν σὲ ὁρισμένες ἀπὸ αὐτὲς τὶς Πόλεις-Κράτη, δηλαδὴ τὸ σύστημα τῆς Ἄμεσης Δημοκρατίας. Ἐπέκεινα, ἡ λειτουργία τοῦ Νόμου στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκεῖ δημιουργία καὶ Νομικῆς Ἐπιστήμης, τουλάχιστον παρεμφεροῦς μὲ ἐκείνη ποὺ προέκυψε

καὶ «*μεγαλούργησε*» στὸ πλαίσιο τῆς Ἐννομης Τάξης τῆς Ἀρχαίας Ρώμης. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρξαν μεγάλοι «*Juris Prudentes*» ἢ «*Juris Consulti*», ὅπως στὴ «*Ρωμαίων Πολιτεία*». Βεβαίως, τὴν οὐσία καὶ τὴ θεσμικὴ «*ἀποστολὴ*» τοῦ Νόμου «*ἐπεξεργάσθηκαν*» θεωρητικῶς στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἐμβληματικὲς φιλοσοφικὲς φυσιογνωμίες, ὅπως, π.χ., ὁ Πλάτων, κυρίως στὸν διάλογο τῶν *Νόμων* καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, κυρίως στὰ *Πολιτικὰ* καὶ στὰ *Ἠθικὰ Νικομάχεια*. Μόνο ποὺ αὐτὲς οἱ φιλοσοφικὲς φυσιογνωμίες ἀνέλυσαν τὸν Νόμο ὑπὸ τὴ φιλοσοφική του, κατὰ βάση, διάσταση καὶ ὑφή. Καὶ ὄχι ὑπὸ ὅρους καὶ προϋποθέσεις ἀμιγῶς νομικῆς θεωρητικῆς προσέγγισης, ὅπως συνέβη μὲ τοὺς «*Juris Prudentes*» ἢ «*Juris Consulti*» στὴν Ἀρχαία Ρώμη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ στὴν Ἀρχαία Ρώμη γινόταν σαφὴς διαχωρισμὸς τῆς θεωρητικῆς συμβολῆς μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω «*Juris Prudentes*» ἢ «*Juris Consulti*» καὶ τῶν «*Φιλοσόφων*» τοῦ Νόμου, ὅπως ὑπῆρξε κατεξοχὴν ὁ Κικέρων (Marcus Tullius Cicero).

Β. Σὲ ἀντίθεση, λοιπόν, πρὸς τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα ὁ Νόμος στὴν Ἀρχαία Ρώμη «*δέθηκε*» στενὰ πολὺ περισσότερο μὲ τὴ θεσμικὴ θωράκιση τοῦ Κράτους —ἤτοι τόσο τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*» ὅσο καί, πιὸ συγκεκριμένα, τῆς «*Res Publica*»— παρὰ μὲ τὴν κανονιστικὴ ρύθμιση τῶν κοινωνικοοικονομικῶν σχέσεων τῶν ἑκάστοτε μελῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, στὸν Νόμο ἡ Ἀρχαία Ρώμη ὀφείλει πρωτίστως τοὺς «*ἁρμοὺς*» τῆς ὅλης κρατικῆς της ὀργάνω-

σης. Ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴ μετὰ τὴν πτώση τῆς Βασιλείας («*Regnum Romanum*») ἐποχὴ —ἤτοι μᾶλλον τὸ 510/509 π.Χ., μὲ τὴν ἐκθρόνιση τοῦ 7ου καὶ τελευταίου Βασιλέως τῶν Ρωμαίων, τοῦ Λεύκιου Ταρκύνιου τοῦ Ὑπερήφανου (Lucius Tarquinius Superbus)— ἕως τὴν περίοδο τῆς ἐκκίνησης τῆς μεγαλειώδους πορείας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, δηλαδὴ ἐπὶ Αὐτοκράτορος Γαΐου Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου καὶ οὐσιαστικῶς ἀπὸ τὸ 27 π.Χ. καὶ ὕστερα.

1. Πάνω στὸν Νόμο, ὑπὸ τὶς ἐπιμέρους κανονιστικὲς μορφὲς ποὺ προσέλαβε στὴ διαδρομὴ τῆς ρυθμιστικῆς «*πορείας*» του, θεμελιώθηκε ἡ Ἔννομη Τάξη στὴν Ἀρχαία Ρώμη, ὡς σύνολο κανόνων δικαίου τῶν ὁποίων τὴν ἐφαρμογὴ στὴν πράξη ἐγγυᾶτο ἕνας ἰσχυρότατος —θεσμικῶς ὀργανωμένος πλὴν ὅμως δίχως οὐσιαστικὴ δημοκρατικὴ νομιμοποίηση— μηχανισμὸς αὐστηρῶν κυρώσεων. Τὸν Νόμο καὶ τὴν Ἔννομη Τάξη στὴν Ἀρχαία Ρώμη ὁδήγησε στὸν «*κολοφώνα*» τους, τόσο ἀπὸ πλευρᾶς θεωρητικῆς ἐπεξεργασίας ὅσο καὶ ἀπὸ πλευρᾶς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἡ «*νεότευκτη*» Ρωμαϊκὴ Νομικὴ Ἐπιστήμη. Αὐτὴ ἦταν ἔργο περιώνυμων «*Juris Prudentes*» ἢ «*Juris Consulti*» οἱ ὁποῖοι δὲν ἔμειναν, κάθε ἄλλο, στὸ πεδίο μιᾶς ἐπιφανειακῆς φιλοσοφικῆς θεώρησης τοῦ Νόμου καὶ τῆς Ἔννομης Τάξης τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*». Ἀλλὰ «*ἐμβάθυναν*», μὲ ἐντυπωσιακὴ μάλιστα νομικὴ ὀξυδέρκεια, στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Νόμου ὡς Κανόνα Δικαίου, προορισμένου νὰ πλαισιώσει κανονιστικῶς ἀφενὸς —καὶ πρὶν ἀπ᾽ ὅλα— τὴν κρατικὴ ὀργάνωση καί, ἀφετέρου, τὶς κοινωνικοοικονομικὲς σχέσεις μεταξὺ ἰδιωτῶν ἐντὸς τῆς «*Ρωμαίων*

Πολιτείας». Δὲν εἶναι δὲ ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθεῖ ὅτι χωρὶς τὴν καταλυτικὴ αὐτὴ συνδρομὴ τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης στὴν Ἀρχαία Ρώμη, ὁ ρωμαϊκῆς καταγωγῆς Νόμος καὶ ἡ Ἔννομη Τάξη της δὲν θὰ εἶχαν συνθέσει τὸ «*πρότυπο*» ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο μετέπειτα, διὰ τοῦ Βυζαντινορωμαϊκοῦ Δικαίου κυρίως, ἄσκησε οὐσιώδη ἐπιρροὴ στὴ Νομικὴ Ἐπιστήμη κατὰ βάση στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη. Μιὰ ἐπιρροὴ ποὺ συνεχίσθηκε, ἀμείωτη, ὅταν πλέον «*πῆρε σάρκα καὶ ὀστᾶ*» τὸ Ἔθνος-Κράτος στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη, ὑπὸ τὸ θεσμικοπολιτικὸ καθεστὼς τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας ὡς ἐγγύησης τῆς Ἐλευθερίας καί, συνακόλουθα, τῶν Θεμελιωδῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου.

2. Πραγματικά, ἡ θεωρητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ Νόμου καὶ τῆς Ἔννομης Τάξης ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης στὴν Ἀρχαία Ρώμη εἶναι τόσο περισσότερο ἐπίκαιρη ἀκόμη καὶ σήμερα, ὅσο ἡ παρακολούθηση τῆς ἐξέλιξης τῆς Ἱστορίας τοῦ Δικαίου ἰδίως στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη δὲν εἶναι ἐπαρκῶς πλήρης χωρὶς τὴν ἀναγωγὴ στὶς ρίζες τοῦ Δικαίου τούτου, δηλαδὴ στὴ Νομοθεσία καὶ στὴν Ἔννομη Τάξη τῆς Ἀρχαίας Ρώμης. Βεβαίως, αὐτὸς ὁ Νόμος ρωμαϊκῆς κανονιστικῆς «*κοπῆς*» δὲν εἶχε, ὅπως ἐπισημάνθηκε ἤδη, ἴχνος δημοκρατικῆς νομιμοποίησης ὡς πρὸς τὴ θέσπισή του καὶ τὴν ἐφαρμογή του στὴν πράξη. Κάτι τὸ ὁποῖο τὸν διαφοροποιεῖ ἐντόνως ἀπὸ τὸν «*Κανόνα Δικαίου*» ὡς μέσο κανονιστικῆς ρύθμισης στὸ θεσμικοπολιτικὸ πεδίο τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας. Δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ὑποτιμηθεῖ —καὶ πολὺ περισσότερο νὰ μηδενισθεῖ— ἡ ὡς ἄνω διαχρονικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Νόμου καὶ

τῆς Ἔννομης Τάξης στὴν Ἀρχαία Ρώμη καὶ ὑπὸ τὸ σύγχρονο καθεστὼς τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας. Πολλῷ μᾶλλον ὅταν ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπιρροὴ τεκμηριώνεται εὐχερῶς καὶ ἀπὸ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας «*κατάλοιπα*» τῆς ρωμαϊκῆς «*Res Publica*» καὶ τοῦ ρωμαϊκῆς προέλευσης «*Δημόσιου Συμφέροντος*», ὡς «*Δημόσιου Σκοποῦ*» ποὺ διαφοροποιεῖται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὸ ἀριστοτελικῆς «*ἔμπνευσης*» «*κοινῇ ξυμφέρον*», τὸ ὁποῖο ἀφορᾶ κατὰ κύριο λόγο τὶς σχέσεις μεταξὺ ἰδιωτῶν, φυσικῶν ἢ νομικῶν προσώπων. Στὴν ἀνάδειξη τῆς προεκτεθείσας διαχρονικῆς ἐπικαιρότητας καὶ ἐπιρροῆς τοῦ Νόμου καὶ τῆς Ἔννομης Τάξης στὴν Ἀρχαία Ρώμη —καθὼς καὶ τῆς συναφοῦς ἀρχαιορωμαϊκῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης— εἶναι ἀφιερωμένες οἱ ἀναλύσεις ποὺ παρατίθενται κατωτέρω.

I.

*Ὁ Νόμος ὡς θεσμικὴ «ἀντηρίδα» τῆς Ἔννομης Τάξης στὸ πεδίο τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*» καὶ εἰδικότερα τῆς «*Res Publica*»*

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ τῆς ἱστορικῆς της «*ὡρίμανσης*» καὶ σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξέλιξη τῆς διαμόρφωσης τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ «*Res Publica*», ὡς βασικὸς πυλώνας τῆς ὅλης κρατικῆς ὀργάνωσης τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*»[1] ἀπέκτησε, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ διὰ τῆς ἐξελικτικῆς ἐμπέδωσης τοῦ Νόμου καὶ τῆς ρυθμιστικῆς του κανονιστικῆς «*καταξίωσης*», τὸν πιὸ «*ἐμβληματικὸ*» θεσμικὸ «*πυρήνα*» της. Ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔμεινε οὐσιαστικῶς ἀμετάβλητος ἕως τὸ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατο-

1. Βλ., ἀντὶ ἄλλης παραπομπῆς, Προκόπιος Παυλόπουλος, *Θεσμικὰ «κληροδοτήματα» τῆς ρωμαϊκῆς «Res Publica» στὴ σύγχρονη Ἀντιπροσωπευτικὴ Δημοκρατία*, Gutenberg, Ἀθήνα 2023, ἰδ. σ. 83 κ.ἑ.

ρίας, στὸ μέτρο ποὺ τὰ κύρια χαρακτηριστικά του δὲν ἐπηρεάσθηκαν, τουλάχιστον σὲ βαθμὸ οὐσιαστικῆς ἀλλοίωσης, ἀπὸ τὶς «*μεταπτώσεις*» τῆς πολιτικῆς συγκυρίας στὴν Ἀρχαία Ρώμη. Καὶ τοῦτο, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐτὲς ὁδήγησαν τὴν «*Ἡγεμονία*» σὲ τόσο μεγάλες περιπέτειες αὐθαιρεσίας ἐκ μέρους τοῦ Αὐτοκράτορα, ὥστε ἄγγιζαν τὰ ὅρια τῆς πολιτικῆς βαρβαρότητας. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος «*μετακενώθηκε*», κατὰ μεγάλο μέρος αὐτούσιος, στὴ «*διάδοχο*» τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Ἐπιπλέον δὲ ἦταν αὐτὸς ὁ «*πυρήνας*» ὁ ὁποῖος ἄφησε, ἐντέλει, στὴ μακραίωνη πορεία του σχηματοποιημένη, καὶ δὴ σὲ ὄχι εὐκαταφρόνητο βαθμό, τὴ δομὴ τοῦ «*Κράτους*». Δομὴ τὴν ὁποία «*κληρονόμησε*» —φυσικὰ μὲ τὶς ἱστορικῶς ἀναπόφευκτες μεταλλάξεις ἢ καὶ ἀλλαγές— τὸ σύγχρονο Ἔθνος-Κράτος καί, κατὰ τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα, ἡ σύγχρονη Ἀντιπροσωπευτικὴ Δημοκρατία. Μὲ ἁπλὰ λόγια, τὸ ὑπὸ τὰ ἀνωτέρω θεσμικὰ δεδομένα «*Κράτος*» ὀφείλει, ἐν πολλοῖς, στὴ «*Res Publica*» καὶ τὴ θεμελιώδη συνιστώσα —«*ρεπουμπλικανικῆς*» ἰδιοσυστασίας καὶ μὴ ἐπηρεαζόμενη, κατὰ τὰ ὡς ἄνω, ἀπὸ τὶς κατὰ καιροὺς αὐταρχικὲς ἀλλοιώσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας— τῆς Ἔννομης Τάξης, ὡς συνόλου κανόνων δικαίου ὅπου στὴ βάση της «*δεσπόζει*» ἡ θέση τοῦ Νόμου.

Α. *Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Νόμου στὴ «Ρωμαίων Πολιτεία»*

Κατ' ἱστορικὴ ἀκρίβεια, ὁ Νόμος στὴν Ἀρχαία Ρώμη διευκόλυνε τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ λειτουργία ἑνὸς Κράτους, τὸ ὁποῖο ὄχι μόνο δομήθηκε καὶ λειτουργοῦσε μὲ βάση πλήρεις κανόνες δικαίου —ὑπὸ τὴν ἔννοια τῶν «*leges perfectae*» καὶ ὄχι τῶν «*leges imperfectae*» ἤ, ἔστω, καὶ τῶν «*leges minus quam perfectae*»— ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴ θεσμικὴ ἰσχὺ καὶ «*νομιμοποίηση*» ἐπιβολῆς τοῦ περιεχομένου τους, ἄρα τῆς ἐφαρμογῆς τους στὴν πράξη, στὰ κάθε εἴδους ὑποκείμενά του, μέλη τοῦ οἰκείου κοινωνικοῦ συνόλου. Ἀντιθέτως, τὸ ἔθιμο —ἤτοι κανόνες δικαίου δίχως γραπτὴ διατύπωση, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦνται μέσω μακροχρόνιας (*longus usus*) καὶ ἐνσυνείδητης (*opinio necessitatis*) ἐφαρμογῆς στὴν πράξη— δὲν διαδραμάτισε, ἀπὸ κανονιστικὴ ἔποψη, οὐσιαστικὸ ρόλο στὸ πλαίσιο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ *Jus Publicum* εἴτε πρόκειται γιὰ τὸ *Jus Privatum* καὶ ἰδίως γιὰ τὸ *Jus Civile*. Συγκεκριμένα, τὸ ἔθιμο στὴν Ἀρχαία Ρώμη διαδραμάτισε περιορισμένο ρόλο, καὶ μόνο στὶς ἐπαρχίες ἐκεῖνες ποὺ κατακτοῦσαν σταδιακῶς οἱ Ρωμαῖοι. Ἐκεῖ, καὶ ἕως ὅτου ἐπιβληθεῖ πλήρως τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο, ἴσχυαν οἱ προϋφιστάμενοι καὶ προϊσχύσαντες γραπτοὶ ἢ καὶ ἄγραφοι κανόνες δικαίου, φυσικὰ γιὰ περιορισμένο χρονικὸ διάστημα.

1. *Τὸ Ρωμαϊκὸ Δημόσιο Δίκαιο*

Κατὰ τοῦτο, τὸ Κράτος στὴν Ἀρχαία Ρώμη εἶχε τὸ «*προνόμιο*» —μέρος τοῦ «*Imperium*», ὅπως θὰ ἀναλυθεῖ στὴ συνέχεια— τῆς θέσπισης τῶν κανόνων δικαίου γενικῶς. Κυρίως ὅμως τῶν κανόνων δικαίου γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία του, συνεπῶς καὶ γιὰ τὴ θέσπιση τῶν κανόνων τοῦ «*Jus Publicum*», τοῦ Δημόσιου Δικαίου.

α) Προστίθεται ἐδῶ ὅτι μεγάλο μέρος τοῦ Δημόσιου Δικαίου διαμορφώθηκε στὴν Ἀρχαία Ρώμη ὄχι μόνο μέσω παραδοσιακῶν «*θεσμικῶν διαδικασιῶν*» —βεβαίως ὑπὸ τὴν ἔννοια τῶν διαδικασιῶν ποὺ προβλέπονταν «*καταστατικῶς*» στὸ ρυθμιστικὸ θεσμικὸ πλαίσιο τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*»— ἀλλὰ καὶ σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις μέσω «*ἐξαιρετικῶν*» διαδικασιῶν. Δηλαδὴ διαδικασιῶν οἱ ὁποῖες ἐξελίχθηκαν κατὰ κανόνα σὲ περιόδους ἀντίστοιχης αὐθαίρετης διακυβέρνησης, ποὺ μόνο σπάνιες καὶ μεμονωμένες δὲν ἦταν, ὅπως ἀποδεικνύει ἐναργῶς τὸ ἱστορικὸ «*ἀποτύπωμα*» τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

β) Αὐτοὺς τοὺς κανόνες δικαίου τοῦ «*Jus Publicum*», ἀνεξαρτήτως μάλιστα ἀπὸ τὸν τρόπο θέσπισής τους, στὴν Ἀρχαία Ρώμη τὸ Κράτος εἶχε τὴν ἰσχὺ —διαθέτοντας τὴ συναφὴ «*νομιμοποίηση*»— νὰ τοὺς ἐπιβάλλει στὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐπιδιώκοντας τὴν ἄνευ ὅρων ἐφαρμογή τους. Ἐφαρμογὴ ἡ ὁποία σήμαινε ὅτι ὅλα τὰ μέλη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου —προεχόντως δὲ οἱ «*Cives Romani*»— ὄφειλαν νὰ

ἀποδεχθοῦν τὸ περιεχόμενο τῶν τεθειμένων κανόνων δικαίου καὶ νὰ ὑπακούσουν στὶς ἐπιταγές τους, οὐσιαστικὰ δίχως θεσμοθετημένη δυνατότητα ἀμφισβήτησής τους. Ἐλάχιστες ἦταν οἱ διαδικαστικὲς εὐχέρειες ἄσκησης ἑνὸς ἔστω καὶ στοιχειώδους «*δικαιώματος τοῦ ἀναφέρεσθαι*» —κυρίως πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα—, οἱ ὁποῖες μάλιστα σπάνια εἶχαν «*εὐτυχὴ κατάληξη*». Ἐπιπλέον, αὐτὸς ὁ τρόπος κρατικῆς ἐπιβολῆς κυρίως τῶν κανόνων τοῦ «*Jus Publicum*» στὴν Ἀρχαία Ρώμη ὁδήγησε καὶ στὴν ἐμφάνιση «*ὀργανωμένων*» μορφῶν κρατικοῦ καταναγκασμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε ἀναπόσπαστο τμῆμα τοῦ «*Imperium*» τῶν κορυφαίων ἰθυνόντων ἐντὸς τῆς «*Ρωμαίων Πολιτείας*», κατὰ βάση δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων.

2. *Τὸ Ρωμαϊκὸ Δημόσιο Δίκαιο καὶ ἡ σύνδεσή του μὲ τὸ «*Δημόσιο Συμφέρον*»*

Ἰδιαίτερη ἔμφαση, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ στὴν πράξη τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δημόσιου Δικαίου, πρέπει νὰ δοθεῖ στὴ σύνδεση τῆς κανονιστικῆς του ἐνεργοποίησης μὲ τὴν ἐπέλευση τῶν ἐπιμέρους συνεπειῶν τοῦ «*Δημόσιου Συμφέροντος*», ὅπως λειτουργοῦσε τοῦτο θεσμικῶς ἐντὸς τῆς «*Res Publica*».

α) Θεσμικὸ «*ἀπαύγασμα*» τῆς στενῆς σχέσης μεταξὺ Νόμου καὶ Κράτους, στὸ πλαίσιο τῆς ὀργάνωσης τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρξε ἡ ἀνάδειξη τῆς «*Res Publica*» ὡς ἀντίστοιχου θεσμικοῦ «*πυρήνα*» ποὺ καθόριζε, ταυτοχρόνως, ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ

τὸ ρυθμιστικὸ περιεχόμενο καὶ τὸν τελικὸ προορισμὸ τοῦ Νόμου καθὼς καὶ τὸν ἐν γένει σκοπό, ὁ ὁποῖος νομιμοποιεῖ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ λειτουργία τοῦ Κράτους. Καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη ὑπακοῆς τῶν πολιτῶν του στὶς ἀποφάσεις τῶν ὀργάνων του.

• Ἡ ρωμαϊκῆς προέλευσης «*Res Publica*» συνδεόταν ἀρρήκτως μὲ τὸν θεμελιώδη κανόνα ὅτι τὸ Κράτος —πάντα μὲ τὴν ἔννοια ποὺ τὸ προσλαμβάνουμε, *grosso modo*, καὶ σήμερα— ἐξασφάλιζε τὴ «*νομιμοποιητική*» του βάση ὅταν ἡ ὀργάνωση καὶ λειτουργία του ὑπηρετοῦσε τὸ «*Δημόσιο Συμφέρον*», τὸ ὁποῖο ὑπερέβαινε, καὶ δὴ κατὰ πολύ, τὸ κατὰ τὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Νομικὴ Σκέψη —καὶ εἰδικότερα τὸ κατὰ τὴν ἀριστοτελικὴ σκέψη— «*κοινῇ ξυμφέρον*», ἤτοι, καὶ ὅπως ἤδη σημειώθηκε, τὸ «*ἄθροισμα*» καὶ τὴν «*κοινὴ συνισταμένη*» τῶν κατ' ἰδίαν συμφερόντων τῶν μελῶν τοῦ οἰκείου κοινωνικοῦ συνόλου. Μελῶν τὰ ὁποῖα εἶχαν στὴν καθημερινή τους ζωὴ σημαντικὴ αὐτοτέλεια ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογὴ τῶν πράξεων ποὺ καθόριζαν τὴ συμπεριφορά τους, ἐνῶ ἀντιστοίχως ἡ ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὴν Πολιτεία ἦταν ἀσυγκρίτως μικρότερη ἀπὸ ἐκείνη τῶν «*Cives Romani*».

• Τοῦτο προκύπτει ὡς συμπέρασμα ἐκ τοῦ ὅτι, κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ βάθος, αὐτὸ τὸ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου «*Δημόσιο Συμφέρον*» σηματοδοτεῖ θεσμικῶς καὶ τὸ «*συμφέρον*» τῆς Πολιτείας, ὡς κανονιστικῶς ὀργανωμένης ὀντότητας ἡ ὁποία «*ὑπέρκειται*», θεσμικῶς, τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ποὺ

ἐξουσιάζει. Ἡ ἰδιόμορφη αὐτὴ ἱεράρχηση σημαίνει, περαιτέρω, ὅτι τὸ μὲν κοινωνικὸ σύνολο εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς νομιμοποίησης τῆς Πολιτείας. Πλὴν ὅμως ἡ θεσμικῶς ὀργανωμένη, μέσω τοῦ Νόμου, Πολιτεία εἶναι αὐτὴ ἡ ὁποία διὰ τῶν ὀργάνων της προσδιορίζει κυριάρχως τοὺς σκοποὺς —καὶ τὰ μέσα ἐπίτευξής τους— ποὺ πρέπει νὰ ἐπιδιωχθοῦν, προκειμένου καὶ ἐκείνη νὰ «*ἐπιβιώσει*» καὶ νὰ ἐξελιχθεῖ ἀλλὰ καὶ τὸ οἰκεῖο κοινωνικὸ σύνολο νὰ διασφαλίσει τὴν ὁμαλὴ διαμόρφωση τῶν μεταξὺ τῶν μελῶν του κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων. Μὲ ἄλλα λόγια, καὶ σύμφωνα πάντα μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ἡ «*Res Publica*» καθόριζε καὶ τὰ ὅρια τῆς «*δημόσιας σφαίρας*», ἀπολύτως διακριτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς «*ἰδιωτικῆς σφαίρας*», ἀναδεικνυόμενη ἔτσι σὲ «*προάγγελο*» τῆς σύγχρονης διάκρισης μεταξὺ «*Πολιτικῆς Κοινωνίας*» καὶ «*Κοινωνίας τῶν Πολιτῶν*». Ἀποκτᾶ δὲ κάποιο ἐνδιαφέρον καὶ τὸ ὅτι τὴ σύγχρονη αὐτὴ διάκριση ἐμπνεύσθηκε ἕνας «*ἐπίγονος*» τῶν Ρωμαίων, ὁ Ἀντόνιο Γκράμσι, γιὰ νὰ ἀποτελεῖ σήμερα καίριο μέρος τῆς ἀνάλυσης στὸ πεδίο τῆς εὐρύτερης Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, καὶ ὄχι μόνο.

β) Τὰ προεκτεθέντα βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς «*Res Publica*» φέρνουν στὸ φῶς καὶ τὸ ὅτι ἦταν ἐκείνη ποὺ ἀποτέλεσε τὸ ἀρχικὸ θεμέλιο πάνω στὸ ὁποῖο «*κτίσθηκε*» στὴ συνέχεια τὸ «*Δημόσιο Συμφέρον*», ὡς στοιχεῖο ὁριοθέτησης ἀλλὰ καὶ οἱονεὶ «*νομιμοποίησης*» τῆς δραστηριότητας τοῦ Κράτους στὴ σύγχρονη ἐποχή.

• Ἡ «*νομιμοποίηση*» αὐτὴ συνίσταται στὸ ὅτι ἡ συμφωνία τῆς κρατικῆς δραστηριότητας μὲ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ Δημόσιου Συμφέροντος ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ κανονιστικοῦ «*πυρήνα*» τοῦ Κράτους Δικαίου καὶ τῆς Ἀρχῆς τῆς Νομιμότητας. Ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι κάθε παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ Δημόσιου Συμφέροντος ἔχει ὡς ἀναγκαία κυρωτικὴ συνέπεια, τὴν παρανομία τῶν ἐπιμέρους πράξεων τῶν κρατικῶν ὀργάνων, καὶ ἰδίως ἐκείνων τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας. Συγκεκριμένα στὴ «*Res Publica*» ὀφείλεται, μερικῶς βεβαίως, ἡ διαμόρφωση τῆς σύγχρονης ἔννοιας τοῦ «*Δημόσιου Συμφέροντος*» ὡς θεσμικοῦ «*γνώμονα*», μὲ βάση τὸν ὁποῖο ἀφενὸς κρίνεται ἡ νομιμότητα κάθε κρατικῆς —καὶ κυρίως διοικητικῆς— πράξης. Καὶ ἀφετέρου, ἀλλὰ καὶ ἐπέκεινα, τὰ ἁρμόδια κρατικὰ ὄργανα, πρωτίστως δὲ τὰ δικαιοδοτικά, ἀποφασίζουν ὡς πρὸς τὸ ἂν καὶ κατὰ πόσον οἱ πράξεις αὐτὲς πάσχουν ἀπὸ «*κατάχρηση ἐξουσίας*».

• Τὸ πῶς καὶ γιατί τὸ σύγχρονο «*Δημόσιο Συμφέρον*» ἔχει τὶς ρίζες του καὶ στὸν γενικότερο θεσμὸ τῆς «*Res Publica*» συνάγεται, ἐν πολλοῖς, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ τελευταῖος διαμορφώθηκε, στὸ πλαίσιο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, κατὰ μετεξέλιξη —σὲ ἐπίπεδο πολιτειακῆς ὀργάνωσης, γεγονὸς τὸ ὁποῖο ἐπιτείνει τὴ διαφοροποίησή του, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἀπὸ τὸ ἑλληνικῆς προέλευσης «*γενικὸ συμφέρον*» ποὺ οὐδέποτε συνδέθηκε εὐθέως μὲ τὸν «*Δῆμο*»— τοῦ ἐπίσης ρωμαϊκῆς καταγωγῆς θεσμοῦ τῆς «*Res Populi*». Αὐ-

τὸ προκύπτει εὐχερῶς ἰδίως ἀπὸ τὴν κλασική, πολιτικὴ καὶ νομική, ἀνάλυση τοῦ Κικέρωνος (βλ., π.χ., *De Re Publica*, I, XXV, 19).

γ) Κατὰ τὸν Κικέρωνα, ὡς «*Res Publica*» νοεῖται ἡ κοινὴ ἐπιδίωξη τῶν πολιτῶν —ἤτοι τῶν ἐχόντων τὴν «*Civitas Romana*»— στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας καθένας:

• Πρῶτον, συμβάλλει εὐθέως —διὰ τῆς δημοκρατικῆς ὁδοῦ ὅσο κάτι τέτοιο εἶναι ἐμπράκτως ἐφικτό— στὸν προσδιορισμὸ τοῦ ἀντίστοιχου δημόσιου σκοποῦ. Ἐξοῦ καὶ εἶναι οἱονεὶ «*ἰδιοκτήτης*» του, γεγονὸς ποὺ δικαιολογεῖ τὴν προσφυγὴ στὸν ὅρο «*res*» ὁ ὁποῖος παραπέμπει, καὶ ἐτυμολογικῶς, στὸ ἐμπράγματο δικαίωμα τῆς κυριότητας.

• Δεύτερον, εἶναι βεβαίως φορέας τῶν δικαιωμάτων ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ δημόσιου σκοποῦ. Πλὴν ὅμως ὑποχρεοῦται, αὐτοθρόως, νὰ ἀναγνωρίζει καὶ νὰ σέβεται στὸ ἀκέραιο τὰ δικαιώματα ὅλων τῶν ἄλλων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι συνέβαλαν ἐξίσου στὸν προσδιορισμὸ τοῦ αὐτοῦ δημόσιου σκοποῦ. Κάπως ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸ Δίκαιο ὑποχρέωση ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν πολιτῶν, ὅπως περιγράφεται, μὲ ἐξαιρετικὰ γλαφυρὸ τρόπο, ἀπὸ τὸν Τίτο Λίβιο καὶ μὲ τὴ μορφὴ τῆς «*Caritas Rei Publicae*» στὸ ἔργο του «*Ab Urbe Condita*».

δ) Ἕνα τέτοιο ἀμάλγαμα ἐπιδίωξης δημόσιου σκοποῦ, ὑπὸ ὅρους συνδυασμοῦ δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, μπορεῖ νὰ καταστεῖ πράξη μόνο μὲ βάση τὴν κατάλληλη θεσμικὴ ὑποδομή. Ἀφοῦ μόνον ἡ ὑποδομὴ αὐτὴ εἶναι σὲ θέση νὰ διασφαλίσει, μὲ τὶς ἀπαι-

τούμενες ἐγγυήσεις καταναγκασμοῦ —θεσμικῆς πάντοτε προέλευσης—, τὴν ἐπέλευση τῶν πρόσφορων κανονιστικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀμαλγάματος τούτου. Κατὰ συνέπεια, αὐτὸ τὸ θεσμικὸ ὑπόστρωμα πρέπει νὰ στηρίζεται σὲ κανόνες δικαίου κανονιστικοῦ περιεχομένου, δηλαδὴ κανόνες δικαίου μὲ γενικὸ καὶ ἀπρόσωπο ρυθμιστικὸ περιεχόμενο.

• Καὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτοὶ οἱ κανόνες δικαίου, πάνω στοὺς ὁποίους θεμελιώνονται ἡ ἔννοια καὶ ἡ οὐσία τῆς —βασικῆς γιὰ τὴν ὑπόσταση τῆς «*Res Publica*»— «*Juris Consensus*», ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο παραπέμπει καὶ στὴ συναίνεση ἀλλὰ καὶ στὴν ἀποδοχὴ τῶν ὡς ἄνω κανόνων δικαίου. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι ἡ τελευταία ὑποδηλώνει καὶ τὴ σημασία τῆς «*Κοινωνίας τῶν Πολιτῶν*» ὡς πρὸς τὴν ἐμπέδωση τοῦ ἐφαρμοστέου δικαίου γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ Δημόσιου Συμφέροντος. Μάλιστα δὲ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιό εἶναι τὸ πολιτειακὸ ἐκεῖνο ὄργανο τὸ ὁποῖο θεσπίζει τὸ δίκαιο αὐτό, ἄρα καὶ τὴν ὠφέλεια («*utilitas*») ποὺ συνιστᾶ τὸν πυρήνα τῆς «*Res Publica*». Γι' αὐτὸ καί, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, σύμφωνα μὲ τὸν Κικέρωνα ὁ «*Λαὸς*» στὴν πραγματικότητα ὀργανώνεται ὡς ἡ κοινωνία, ἡ ὁποία ἔχει συναντίληψη ὄχι ἀναφορικὰ μὲ μιὰν ἀφηρημένη σύλληψη τῆς κοινῆς ὠφέλειας, ἀλλὰ ὡς πρὸς μιὰν ἀρκούντως συγκεκριμένη εἰκόνα γιὰ τὸ κανονιστικὸ πλαίσιο ποὺ προσδιορίζει τὴν ὠφέλεια αὐτή.

• Πάνω στὶς προμνημονευόμενες ἀρχικὲς καὶ πρωτόλειες βάσεις τῆς «*Res Publica*» τοῦ Ρωμαϊκοῦ

Δικαίου στηρίχθηκε κατὰ ἕναν τρόπο, βεβαίως αἰῶνες μετά, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος Δικαίου, τὸ ὁποῖο συνθέτει σήμερα τὴ θεμελιωδέστερη συνιστώσα τῆς σύγχρονης Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας, πραγματικοῦ πυλώνα ὄχι μόνο τῆς Δημοκρατίας ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ. Καὶ τοῦτο διότι τὸ Κράτος Δικαίου, τουλάχιστον κατὰ τὰ στοιχειώδη συστατικά του στοιχεῖα, σημαίνει τὴν κρατικὴ ἐκείνη ὀντότητα ποὺ νομιμοποιεῖται, θεσμικῶς καὶ πολιτικῶς, νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ δραστηριοποιεῖται μόνον ὅταν ὑπηρετεῖ τὸ Δημόσιο Συμφέρον. Αὐτὸ προϋποθέτει ὅτι τὸ Κράτος ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ὀργανώνεται καὶ λειτουργεῖ μόνο μὲ βάση τοὺς κανόνες δικαίου, οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν καὶ τὶς συντεταγμένες τοῦ Δημόσιου Συμφέροντος, καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὑπάρχουν θεσμοθετημένες κυρώσεις —ἰδίως κυρώσεις ποὺ ἐκπορεύονται ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς Δικαστικῆς Ἐξουσίας— σὲ περίπτωση παραβίασης τῆς Ἀρχῆς τῆς Νομιμότητας ἀπὸ τὰ κάθε εἴδους κρατικὰ ὄργανα.

• Μέσα σὲ αὐτὸ δὲ τὸ πλαίσιο «*λειτουργεῖ*» καὶ τὸ Δημόσιο Συμφέρον ὡς θεμελιῶδες στοιχεῖο τῆς Ἀρχῆς τῆς Νομιμότητας σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ δράση τῶν κρατικῶν ὀργάνων, κατεξοχὴν δὲ τῶν ὀργάνων τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας. Σὲ τέτοιο μάλιστα βαθμό, ὥστε στὸ οὐσιαστικὸ καὶ πρωτίστως στὸ δικονομικὸ δίκαιο τῶν σύγχρονων Κρατῶν, τῶν ὁποίων ἡ ὀργάνωση καὶ λειτουργία στηρίζεται στοὺς κανόνες τῆς Ἀντιπροσωπευτικῆς Δημοκρατίας, ἡ παραβίαση τῶν κανονιστικῶν δεδομένων τοῦ Δημόσιου Συμφέροντος

—εἴτε μὲ τὴ μορφὴ τῆς εὐθείας προσβολῆς του εἴτε μὲ τὴ μορφὴ τῆς ἐξυπηρέτησης ἄλλου Δημόσιου Συμφέροντος, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ *in concreto* ἐφαρμοζόμενοι κανόνες δικαίου— ἀπὸ τὰ κρατικὰ ὄργανα συνεπάγεται τὴν ἀκυρότητα τῶν σχετικῶν πράξεών τους. Ἀκόμη δὲ καὶ τὴ θέση σὲ κίνηση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀστικῆς εὐθύνης τοῦ Δημοσίου ἢ καὶ τῆς ἀμιγῶς προσωπικῆς τους εὐθύνης.

Β. *Ἡ δομὴ τοῦ Νόμου στὸ πλαίσιο τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου*

Ἂν καὶ ὁ «*Δωδεκάδελτος Νόμος*» —δηλαδὴ ἡ «*ἀρχετυπικὴ ἑστία*» τῆς ἀρχαιορωμαϊκῆς νομοθεσίας— μᾶλλον δανείσθηκε στοιχεῖα, κατὰ τὴν οὐσία τῆς ρύθμισης ὁρισμένων κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων, καὶ ἀπὸ τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Δίκαια ὅπως διευκρινίζεται στὴ συνέχεια, ὁ Νόμος, ὡς «*Κανόνας Δικαίου*» ὑπὸ τὴν ἔννοια ποὺ προσέλαβε ἰδίως στὸν χῶρο τοῦ σύγχρονου Εὐρωπαϊκοῦ Νομικοῦ Πολιτισμοῦ, ἔχει ἀμιγῶς ἀρχαιορωμαϊκὴ καταγωγή. Καὶ τοῦτο διότι ὁ Νόμος, καὶ μάλιστα ἀνεξαρτήτως τῆς προέλευσής του —μὲ ἄλλα λόγια ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἦταν προϊὸν τῆς βούλησης λαϊκῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ὀργάνων ἢ μονοπρόσωπων πολιτειακῶν ὀργάνων κάθε μορφῆς— , ἦταν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διὰ τῶν κανονιστικῶν του δυνατοτήτων καὶ διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ἐφαρμογῆς του ἐπὶ τῶν μελῶν τοῦ οἰκείου κοινωνικοῦ συνόλου ἐπέ-